

BOLALARGA NISBATAN OILAVIY ZO'RAVONLIKNING OLDINI OLISHDA OILA, MAKTAB VA MAHALLA HAMKORLIGINING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

Choriyeva Hulkar Baxodir qizi

Annotatsiya. Tezida bolalarga nisbatan oilaviy zo'ravonlikning oldini olishda oila, maktab va mahalla hamkorligining ijtimoiy-psixologik mexanizmlari ekologik yondashuv asosida yoritilgan hamda hamkorlikni tashkil etish bo'yicha amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: oilaviy zo'ravonlik, profilaktika, ekologik yondashuv, maktab psixologi, mahalla, ijtimoiy-psixologik qo'llab-quvvatlash.

Oilada bolaga nisbatan zo'ravonlik ko'pincha "yopiq eshiklar ortida" sodir bo'ladi, shu sababli uni faqat bitta institut kuchi bilan aniqlash va oldini olish qiyin. U. Bronfenbrenner ekologik nazariyasiga ko'ra, bola rivojlanishi oila, maktab, mahalla kabi mikrotizimlar va ular o'rtasidagi aloqalar – mezotizim ta'sirida kechadi [2]. J. Belsky ham bolaga nisbatan yomon munosabat shaxsiy, oilaviy, jamoaviy va madaniy omillarning o'zaro ta'siri natijasi ekanini ta'kidlagan [3]. Bundan kelib chiqadiki, samarali profilaktika aynan mezotizim darajasida – oila, maktab va mahalla hamkorligida qurilishi kerak.

Mazkur hamkorlikning asosiy ijtimoiy-psixologik mexanizmlari sifatida quyidagilarni ajratish mumkin.

1. Erta aniqlash mexanizmi. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi bola bilan har kuni muloqotda bo'ladigan kattalardan biri. U bolaning xulq-atvoridagi keskin o'zgarishlar, xavotirlik, tengdoshlardan o'zini olib qochish yoki aksincha, agressivlik kabi belgilarni birinchilardan bo'lib payqaydi. Maktab

psixologi bu kuzatuvlarni psixodagnostik metodikalar yordamida chuqurroq o'rganadi.

2. Ijtimoiy ta'sir va me'yorlarni o'zgartirish mexanizmi. G.M. Andreyeva ta'kidlaganidek, guruh me'yorlari shaxs xulq-atvoriga kuchli ta'sir ko'rsatadi [1]. Mahalla o'zbek jamiyatida obro'li ijtimoiy institut bo'lib, uning faollari va nuroniylari "bolani urmasdan tarbiyalash" g'oyasini qo'llab-quvvatlasa, bu jamoatchilik me'yoriga aylanishi mumkin.

3. Ota-onalarni qo'llab-quvvatlash mexanizmi. Jahon sog'liqni saqlash tashkilotining INSPIRE strategiyalarida ota-onalarni qo'llab-quvvatlash zo'ravonlikning oldini olishning eng samarali yo'nalishlaridan biri sifatida ko'rsatilgan [5]. Maktab qoshidagi ota-onalar maktabi, stressni boshqarish va nizolarni zo'ravonliksiz hal qilishga qaratilgan treninglar ota-onalarga jazoning o'rnini bosuvchi tarbiya usullarini o'rgatadi.

4. Idoralararo javob mexanizmi. Zo'ravonlik holati aniqlanganda maktab, mahalla, sog'liqni saqlash va huquqni muhofaza qilish idoralari o'rtasida aniq harakat tartibi bo'lishi zarur. Bu "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi Qonunda belgilangan bolani himoya qilish kafolatlarini amalda ta'minlashga xizmat qiladi [4].

Hamkorlikni samarali tashkil etish uchun quyidagilar tavsiya etiladi: har bir maktabda oila bilan ishlash bo'yicha mas'ul psixologni belgilash; sinf rahbarlari uchun zo'ravonlik belgilarini aniqlash bo'yicha qisqa o'quv kurslarini tashkil etish; mahalla va maktab o'rtasida xavf guruhidagi oilalar bo'yicha maxfiylikka rioya qilingan holda axborot almashinuvini yo'lga qo'yish; ota-onalar uchun muntazam ijobiy tarbiya mashg'ulotlarini o'tkazish.

Xulosa qilib aytganda, bolalarga nisbatan oilaviy zo'ravonlikning oldini olish oila, maktab va mahalla o'rtasidagi tizimli hamkorlikni talab qiladi. Erta aniqlash, ijtimoiy me'yorlarni o'zgartirish, ota-onalarni qo'llab-quvvatlash va

idoralararo javob mexanizmlarining uyg'unligi profilaktika samaradorligini oshiradi.

ADABIYOTLAR

1. Андреева Г.М. Социальная психология. – М.: Аспект Пресс, 2001. – 384 с.
2. Bronfenbrenner U. The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1979.
3. Belsky J. Child maltreatment: An ecological integration // American Psychologist. – 1980. – Vol. 35, No. 4. – P. 320–335.
4. O'zbekiston Respublikasining "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni. 2008-yil 7-yanvar, O'RQ-139-son // www.lex.uz.
5. World Health Organization. INSPIRE: Seven strategies for ending violence against children. – Geneva: WHO, 2016.